

Kniha o Vojtěchu Jasném

Jiří Voráč, Vojtěch Jasný. *Filmový básník v exilu*. Brno: Host 2020, 600 stran, ISBN 978-80-275-0246-2.

Jiří Voráč, nyní profesor na brněnské univerzitě, se o exilovou tvorbu tuzemských filmařů zajímal již od studentských let: roku 1993 vydal skripta věnovaná tomuto tématu⁰¹ a o desetiletí později rozpracovaná do knižní podoby.⁰² Z tvůrců, jimiž se zabýval, dovedl do ucelené monografie nejprve Ivana Passera (1933–2020)⁰³ a poté se zaměřil na Vojtěcha Jasného (1925–2019), s nímž jej pojilo osobní přátelství. Poprvé s ním rozmlouval na karlovarském filmovém festivalu v létě 1990⁰⁴ a poté pořádal jeho retrospektivy, výstavy, dokonce pronášel „laudatio“, když Jasný získal ocenění doctor honoris causa.⁰⁵

01 Jiří Voráč, *Čeští a slovenští filmoví režiséři v exilu*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci 1993.

02 Jiří Voráč, *Český film v exilu*. Brno: Host 2004.

03 Jiří Voráč, *Ivan Passer. Filmový vypravěč rozmanitostí aneb od intimního osvětlení k Nomádovi*. Brno: Host 2008.

04 Jiří Voráč, „Světobčan z moravské vísky. Rozhovor“. *Moravské noviny*, 1990, č. 31, s. 5.

05 <https://www.jamu.cz/wp-content/uploads/2020/04/laudatio-jasny.pdf>

Vydával o něm časopisecké studie,⁰⁶ psal recenze jeho filmů, jmenovitě *Všech dobrých rodáků*⁰⁷ a *Návratu ztraceného ráje*.⁰⁸ Podílel se na vydání obrazové publikace sestavené z Jasného autorských fotografií.⁰⁹ V rámci univerzitního výzkumu pracoval s podporou Grantové agentury po bezmála dvacet let na knize o Jasném, rozhodnut zachytit jak jeho tvorbu českou i zahraniční, tak kritickou edici Jasného rukopisných pamětí i jiných pramenů.¹⁰ Zásluhou brněnského nakladatelství Host vychází po mnoha letech odkladů kniha nazvaná *Vojtěch Jasný* a opatřená podtitulem *Filmový básník v exilu*, čerpá zejména z Jasného deníkových záznamů a zveřejňuje jeho další texty, oproti dřívějším záměrům je však věnována toliko umělcově zahraniční tvorbě.¹¹

Knihka, která dosáhla přesně šesti set stran (včetně tiráže), se skládá z úvodu, šesti oddílů a několikaletých doplňků (kalendárium, filmografie, prameny a literatura). Hojně, průběžně vkládané jsou přílohy – zprostředkovávají faksimile režisérových rukopisů (psaných rukou i na psacím stroji), novinové ohlasy nebo fotografie rodinné i pracovní. Hodně snímků nabízí výjevy z filmů či divadelních inscenací; nalezneme zde i záběry Jasného spolupracovníků a přátel.

První tři oddíly přibližují jednotlivé etapy režisérovy emigrace. Voráč je vymežil několika časovými rovinami: první oddíl je nazván České období (1968–1978) a zabývá se prvními roky za hranicemi, kdy se Jasný, dlouholetý komunistka, jenž své pětadvacetileté členství ve straně vyřešil rozhodnutím zůstat v emigraci, průběžně snaží udržovat si takřka jak „otevřená vrátka“ a pokouší se vyjednat svobodný pobyt i tvorbu jak ve vlasti, tak mimo ni. Dokonce navrhuje případné mezinárodní koprodukce, které by rád natáčel v Československu. Přitom byl v tu dobu již stíhán (a v nepřítomnosti odsouzen) za nezákonné opuštění republiky. U případu Jasného je patrné, že nově nastoupivší mocipáni byli zprvu ochotni přimhouřit oko, pokud umělec natočil „kajíc-ný“ film a zřekne se svých nejzávadnějších titulů. A zůstává nezodpovězené, zda doopravdy podléhal „až úchylné víře v platnost horoskopu“, jak tvrdí jedno z citovaných hlášení Státní bezpečnosti. Nakolik měl pravdu Otakar Vávra, jenž opakovaně označoval Jasného chystané projekty za nefilmovatelné, i když po dohotovení prý uznával jejich kvalitu?

Další oddíl je pojmenován Evropské období (1978–1984) a lze jej charakterizovat režisérovými slovy, která nalezneme hned v úvodu knihy: „Na Západě jsem po vzoru středověkých žoldnéřů pracoval jako takový poctivý filmový žoldněř. Mě si po světě najímali, abych dělal po

divadlo, film, televizi. Točil jsem většinou podle cizích textů.“ Dodejme, že se rovněž věnoval výuce na uměleckých školách. Celé téměř patnáctileté putování po Evropě (pobýval jak v Rakousku, kde získal azyl a později i občanství, tak v Německu) mu ztěžoval stesk po rodných místech, kterého se zbavil až přesídlením do Ameriky. Tomu se věnuje třetí oddíl Americké období (1984–2015). Po pádu komunistického režimu pak pendloval – i pracovní – mezi zámořím a vlastí. V posledním desetiletí svého života se přestěhoval do městečka Bystré, ke kterému přilnul i díky tomu, že tam natočil své nejslavnější dílo *Všichni dobří rodáci* (1968), a poté do Přerova, kde se usadil s novou, o čtyřiatřicet let mladší partnerkou, jež se následně stala výhradní dědičkou, jak se dočteme v Kalendáriu.

Voráč tu čerpá zejména z *Diářů*, do nichž si Jasný zapisoval své pocity i úvahy (deníkové záznamy si kontinuálně vedl od roku 1964 a čítají přes dvacet tisíc stran!), ale také z početných příležitostně vedených *Filmových notesů* a rovněž *Pamětí*, které spisoval koncem osmdesátých let; vypomáhá si doklady z tuzemských archivů (včetně bezpečnostních složek), případně dobového tisku, začleňuje svědectví lidí, s nimiž se Jasný dostával do kontaktu, zejména pak různých producentů. Samozřejmě má podrobně nastudovanou i sekundární literaturu, která se vztahuje k Jasného exilu – doplnil bych snad jen diplomovou práci Terezy Adámkové, pojednávající o Jasného spolupráci s německým spisovatelem Heinrichem Bölleem.¹²

Další tři oddíly tvoří editované materiály sepsané jak Jasným, tak jeho manželkou Květou (1924–2012). Naprosto novou položkou, jež byla zveřejněna poprvé, jsou Květininy vzpomínky, zaznamenané nedlouho před její smrtí. Jasného texty byly dostupné již dříve: z *Pamětí*, jež byly koncem osmdesátých let psány pro československé vysílání Svobodné Evropy, vyšly před necelým desetiletím ukázky v šesti číslech *Divadelních novin*, scénář nikdy nerealizovaného podobenství *Komínček a korouhvičky* záhy nato otiskla *Iluminace*.¹³

Zvláště tento projekt, nabývající rozličného tvaru i vyznění v závislosti na aktuálních společenských a politických podmínkách, Jasný promýšlel po celá desetiletí, od počátku šedesátých let až do roku 1992. Dokonce byl zařazen do barrandovského výrobního plánu, později na něj chyběly potřebné finance. Ovšem neuskutečněných plánů měl Jasný více: chystal svou verzi *Falstaffa*, jehož měl ztělesnit Jan Werich (a Shakespeara se měl ujmout Jiří Voskovec). Možná by bylo zajímavé zveřejnění i tohoto textu, pro veřejnost zatím dostupného jen v knihovně Národního

06 Jiří Voráč, „Exilová tvorba Vojtěcha Jasného“. *Film a doba*, 1999, č. 1, s. 3–11; Marie Koťková, Jiří Voráč, „Proměny Vojtěcha Jasného“. *do – revue pro dokumentární film*, 2005, č. 3, s.39–49.

07 Jiří Voráč, „... melancholická je duše Moravy“. *Scéna*, 1990, č. 18, s. 5; Jiří Voráč, „Všichni dobří rodáci“. *Iluminace*, 1999, č. 2, s. 177–180.

08 Jiří Voráč, „Návrat ztraceného ráje“. *Film a doba*, 1999, č. 2, s. 102–103.

09 Marek Pokorný, Jiří Voráč, *Vojtěch Jasný. Fotografie*. Brno: Moravská galerie v Brně 2010 (ve spolupráci s pražským nakladatelstvím KANT).

10 <https://starfos.tacrcz.cz/project/GA408%2F02%2F117>, <https://starfos.tacr.cz/cs/project/GAP409%2F11%2F0591#project-main>

11 Není to první publikace, která přibližuje osudy a umělecký odkaz Vojtěcha Jasného. Před více než dvěma desetiletími vyšla kniha zahrnující jak režisérovy osobní vzpomínky, tak dvanáctero učebních lekcí o filmu. Viz Vojtěch Jasný, *Život a film*. Praha: Národní filmový archiv 1999.

12 Tereza Adámková, *Vojtěch Jasný a jeho cesta k Heinrichu Bölleovi*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně 2013.

13 Vojtěch Jasný, „Irkarské lety“. *Divadelní noviny*, 2012, č. 1–6, s. 16; Vojtěch Jasný, „Komínček a korouhvičky“. *Iluminace*, 2003, č. 1, s. 115–146.

filmového archivu.¹⁴ Ovšem sám Werich tutéž látku zpracoval i do podoby divadelní hry.¹⁵

Voráčova kniha přináší mnoho zajímavých drobností, které osvětlují osudy a často složité vznikání Jasného děl. Tak se třeba dovíme, že původní verze *Všech dobrých rodáků* trvala tři a půl hodiny, ale zástupce canneského festivalu, který prý při projekci plakal dojetím, sdělil, že je příliš dlouhá. Teprve po zkrácení na bezmála polovinu (podle návrhu Jana Kučery, pedagoga filmové skladby na FAMU, který však není v titulcích filmu uveden) byl snímek do Cannes přijat a získal ocenění za režii. Tato podoba se pak uváděla i v českých kinech. Takže nemohu než vznést dotaz, zda se vynechané části dochovaly a zda je nějaká naděje, že by byl původní tvar obnoven?

Jinou zajímavostí je, jak cenzurní tlaky nepolevily ani po pádu režimu. Nastaly totiž potíže s uvedením dokumentu *Proč Havel?* (1991). Jednak prezidentovi poradci – jmenovitě Michal Žantovský, Jiří Křížan, Petr Oslzlý a Ladislav Kantor – požadovali odstranění výjevu, který podle nich Havla zesměšňoval (čehož dosáhli), jednak jej odmítla uvést tehdejší Československá televize. Na obrazovce – stále v upravené verzi – se objevil až o pět let později. Voráč ovšem vypátral i názor, že film se jevil jako přemrštěně nadnesený, oslavný, trochu kýčovitý. Jenže toho, jaký má na toto dílko názor sám Voráč, se jaksí nikde nedopátráme. Ještě závažnějším ovšem shledávám, že se Voráč zaměřil jen na Jasného exilovou tvorbu a zcela pominul tuzemskou. Obávám se, že zející díru sotvakdo zaplní (pokud to nemá v úmyslu sám autor).

Vytěsnění sama sebe z textu, tak bych označil Voráčův přístup. Byť autor skládá velice pracně a dopodrobna jedinečnou mozaiku, živoucně rekonstruuje Jasného počínání i přijetí jeho děl, zcela vytěsnil své postoje a názory. Sám Jasný totiž uznává, že v zahraničí, kde se musel spokojovat s převážně televizními projekty, se už nikdy nepřiblížil k výšinám (či hloubkám), jakých dosáhl v Československu. A z vlastní divácké zkušenosti mohu potvrdit, že některé jeho počiny jsou sotva sledovatelné, například televizní přepis Zamjatinovy předlohy *My* (VVir, 1981). V časech normalizace patřil Jasný mezi tvůrce vytěsňované z obecného povědomí, později byly jeho zahraniční snímky, kterých napočítáme bezmála čtyři desítky, většinou spatřitelné jen na specializovaných přehlídkách, do televizního vysílání pronikly málokteré.

Poslední připomínka: cennou součástí knihy jsou podrobné filmografické údaje, dozajista nejuplněnější, jaké lze ve světě nalézt. Jen u několika filmů bych doplnil, že je bylo možné u nás zhlédnout i na televizní obrazovce. Například dokument *Imprese o Herbertu von Karajanovi* (Impressionen über Herbert von Karajan, 1978) uvedla v lednu 1993 Česká televize, *Velkou zemi malých* (The Great Land of Small, 1986) vysílala Prima v listopadu 1994. *The Peanut Solution* (1985), první Jasného snímek realizovaný na severoamerickém kontinentu, má dokonce dva české názvy: ČT mu v srpnu 1990 vtiskla pojmenování *Dům plný strachu*, Nova jej v dubnu 1994 překřtila na *Arašídovou pomazánku*.

X Jan Jaroš

¹⁴ <https://tinyurl.com/3pjhbrfk>

¹⁵ Werichův překlad a úpravu Shakespearova *Jindřicha IV.* s domínulí postavou Falstaffa (*Král Jindřich IV.* Praha: Dilia, 1964) nastudovaly v téže roce hned dvě scény, Mahenovo divadlo v Brně a pražské Divadlo S. K. Neumanna. O pět let později hra vyšla též knižně – William Shakespeare, Jan Werich, *Falstaffovo babí léto*. Praha: Svoboda 1969 (verše přeložil Jan Vladislav, doslov sepsal Jiří Voskovec). Pod tímto názvem poprvé uvedeno o rok později v ostravském Divadle Petra Bezruče.